

Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)

Yrd. Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU¹

¹Batman Üniversitesi, nihalsirin.pinarcioglu@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received

05.12.2016

Kabul Tarihi/Accepted

27.01.2017

Yayın Tarihi/Published

06.02.2017

ÖZ

Türkiye’de kadınların ulusal ve yerel siyasetteki temsil oranları oldukça düşüktür. Kadınların siyasete girmelerini güçleştiren en önemli nedenlerden biri, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları özel alanda konumlandırmasına ilişkindir. Bu roller nedeniyle kadınlar, kamusal alana ait olarak yapılandırılan politikayı yabancı bir mesele olarak görmek üzere toplumsallaşmışlardır. Eril norm ve deneyimlere dayalı bir siyaset teori ve pratiğinde kadınların siyasal katılım ve temsilleri, hem nicelik hem de nitelik itibarıyla zayıf kalmakta ya da mümkün olmamaktadır. Eril siyaset anlayışının gerektirdiği geniş ilişki ağları, sermaye, kamusal alanda geçirilen zaman gibi koşullara çoğu kadın sahip değildir. Feminist yaklaşımın benimsendiği bu makale, kadınların var olan sistem içinde, siyasetin dışında ya da kıyısında kalmalarının nedenlerine ve sonuçlarına kadın deneyimlerini dâhil ederek odaklanmakta, alternatif bir politikanın imkânları üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasette kadın katılımı ve temsili, eril siyaset, kamusal alan-özel alan, toplumsal cinsiyet

Women Representation in Masculine Politics (?)

ABSTRACT

Women’s representation in national and local politics is quite low in Turkey. One of the most important reasons for women to go into politics is related to traditional gender roles positioning women in the private sphere. As a result of these roles, women have been socialized to see politics, which is primarily structured within the public sphere, as an unfamiliar issue. Concerning the practice of politics that is based on male dominated norms and experiences, women’s participation and representation are weak in terms of both quantity and quality, or sometimes not even possible. Most women do not have conditions such as large social networks, capital, and time spent in the public sphere, as required by the masculine politics. This article, in which the feminist approach is adopted, focuses on the reasons and the results of women being kept aside or out of the area of politics within the current structures, by including women’s experiences, and emphasizes the possibilities of making alternative politics.

Keywords: Participation and representation of women politics, masculine politics, public sphere-private sphere, gender

1. GİRİŞ¹

Türkiye’de kadınların ulusal ve yerel politikaya katılımları ve politikadaki temsil oranları oldukça düşüktür. Bu durumun en önemli nedenleri; erkek egemenliğine dayalı cinsiyet rejiminin yarattığı ekonomik/toplumsal eşitsizlik ve erkek egemen siyasi kültürdür. Bu cinsiyet rejimi içinde üretilen geleneksel siyaset kuramı, gündelik yaşamı özel alan ve kamusal alan olarak ayırmıştır. Kamusal ve özel alan ikili karşıtlığı (dikotomisi), tarihsel süreç içinde farklı anlam ve biçimler olsa da, esas olarak

¹ Bu makale, yazarın “Yerel Siyaset ve Kadın Katılımı: İstanbul ve Kocaeli’nde Niteliksel Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinin bir bölümüne dayanmaktadır. Tez kapsamında yerel siyasete katılan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden de yararlanılmıştır.

toplumsal cinsiyet temelli bir ayrıma karşılık gelmektedir. Bu ayrım, kadınları özel alanda konumlandırmış, hanede bakım, yetiştirme, beslenme gibi yeniden üretim etkinlikleriyle sorumlu tutmuştur. Erkekler ise kamusal alanda politika, ekonomi gibi alanların sorumluları olmuşlardır. Kadınları ve erkekleri farklı yaşam deneyimlerine göre konumlandıran bu bakış açısı, siyaset pratiğini de eril deneyimlere göre biçimlendirmiştir. Siyaset teori ve pratiği; eril normlara göre oluşturulmuş iktidar ve otorite imgeleri üzerine kurulu, kadınları dışlayan bir kavram ve alan olarak yapılandırılmıştır.

Kadınların özel alanda konumlandırılışı ve toplumun kendisine yüklediği roller gereği yurttaşlık kategorisine dâhil olmaları da her zaman sorunlu olmuştur. Kadınların siyasal temsil sorunu da temelde, kadınların yurttaşlık tanımlamalarından dışlanmalarıyla başlamaktadır. Geleneksel siyaset teorisyenleri tarafından evrensel ve soyut bir kavram olarak tanımlanan yurttaşlık, cinsiyet açısından yansız değildir ve tümüyle eril bir nitelik taşımaktadır. Bu durum, kadınların erkeklerle eşit yurttaşlar olmalarında daima sorun yaratmıştır. Tüm dünyada ve Türkiye’de kadınların erkeklerle eşit yurttaşlar olmalarının önündeki engeller toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle halen varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte, durumun derecesi ülkeden ülkeye değişmektedir. Toplumsal cinsiyet toplumsal ve kültürel bir kurgudur ve yinelenen performanslarla inşa edilir (Butler, 2008). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısı da toplumdaki topluma değişkenlik gösterir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik algı ve duyarlılığın görece olarak oluştuğu toplumlarda, toplumsal cinsiyet uçurumunun daralma eğiliminde olduğu, kadınların toplumsal yaşama katılımının yükseldiği görülmektedir.² Türkiye ise, toplumsal cinsiyet uçurumunun en derin olduğu ülkelerden biridir. Türkiye’de siyasette yer alan kadınların temsil oranları 2016 yılı itibarıyla, ulusal parlamentoda %15³; il genel meclisinde %4,8; belediye meclislerinde %10,7; belediye başkanlıklarında⁴ %2,9’dur.⁵ Kadınların istihdam oranının %27 olduğu, okuma yazma bilmeyen kadınların erkeklerden 5 kat daha fazla olduğu ve kız çocuklarının %40’ının ilkokuldan sonra eğitimine devam edemediği⁶ bilinmektedir.

Var olan bu sistem, bir yandan kadınların siyasette eksik temsil edilmesine yol açmakta; diğer yandan temsilci olma şansını yakalayan az sayıda kadının siyasette yer alma biçimlerini olumsuz olarak etkilemekte, toplumsal cinsiyetin görünür kılınmasını sağlayacak politikaları gündeme taşınması beklenen nitelikli bir kadın temsilini de güçleştirmektedir. Bu makale, kadınların, eril düşünce ve deneyimlere dayalı klasik siyaset teorisinin hakim olduğu bir alan olan kurumsal siyasete katılımlarının önündeki açmazlara odaklanmaktadır. Bu noktada, siyasal katılım ve temsilin önündeki engeller siyasetin içindeki kadınların deneyimlerinden de yararlanılarak tartışılmakta, feminist eleştiri bağlamında alternatif bir katılım olasılığının izi sürülmektedir.

Makalade yararlanılan kadın deneyimleri, İstanbul ve Kocaeli’nde özellikle kurumsal siyasete aktif olarak katılan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden derlenmiştir.⁷ Sosyal bilimler

² Örneğin, Dünya Ekonomik Forumu’na kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin derinliğini ölçmekte dört kritik alanı dikkate alarak (eğitime erişim, ekonomik katılım ve fırsatlar, sağlık ve siyasal katılım) hazırlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’nun 2015 yılı verilerine göre özellikle İskandinav ülkelerinin (Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka ve Yeni Zelanda) toplumsal cinsiyet uçurumunu daraltmakta olduğu görülmektedir. Türkiye ise bu verilere göre toplumsal cinsiyet uçurumunun en derin ve cinsiyetler arası eşitsizliğin en fazla olduğu ülkelerden biridir. Bu dört alanın ortalaması alındığında, Türkiye, 142 ülke arasında 130. sıradadır.

³ 7 Haziran 2015 seçimlerinde bu oran %18 iken seçimlerin 8 Kasım 2015’te yenilenmesiyle %15’e düşmüştür. Bu oranlar Cumhuriyet tarihinde ulaşılan en yüksek kadın temsili oranlarıdır.

⁴ 2014 yerel seçimlerinde AKP ve CHP’den 7’şer, BDP’den 24, MHP’den ise 1 kadın belediye başkanı seçilmiştir. 2016 yılında OHAL kapsamındaki tutuklama ve görevden alınmalar sonrasında bu sayıda yine düşüş olmuştur.

⁵ Bu oranlar 2009 yerel seçimlerinde il genel meclislerinde %3,5, belediye meclislerinde %4,5, belediye başkanlıklarında %0,9’dur. Oranların 2014 yerel seçimlerinde artması, BDP’nin uyguladığı fermuar sistemi (adayların sırasıyla bir kadın, bir erkek olarak belirlenmesi) ile mümkün olmuştur. Detaylı bilgi için bakınız: <http://kadinkoalisyonu.org/2014-yerel-yonetim-secim-sonuclari/>.

⁶ Bu oran AB’deki en yüksek orandır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://t24.com.tr/haber/okulunu-yari-yolda-birakan-kizlar-kategorisinde-ab-sampiyonuyuz,291250>.

⁷ Makalade yararlanılacak olan kadın deneyimleri, yazarın doktora tezinin saha görüşmelerinin bir kısmından derlenmiştir. Feminist metodolojinin izlendiği saha çalışmasında İstanbul ve Kocaeli’nde siyasete aktif olarak katılan kadınlara ulaşılmıştır. Kadınlara ilişkin bilginin üretilmesinde feminist metodoloji, niteliksel bilgi elde etmeye ve

çözümlemelerinde erkek merkezli deneyimlerin evrenselleştirilmesi, kadınları toplumsal ve tarihsel süreçlerde görünmez kılmaktadır. Bu bağlamda üretilen eril bilgiler, bu bilginin üreteceği çözümlerin de sadece erkeklere yönelik olmasını doğurmaktadır. Politika gibi kadınların dışlandığı bir alanı sorgulamak ve yeniden kurmak üzere düşünmek için kadın deneyimlerinden oluşturulacak bilgiye gereksinim vardır. Bu gereksinimden hareketle alan araştırması -ayırt edici özelliklerinden biri sorunları kadın deneyimleri açısından ele almak olan (Harding, 1996)- feminist araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

2. FEMİNİST POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN KAMUSAL ALAN/ÖZEL ALAN, YURTTAŞLIK VE SİYASAL KATILIM

Kadınların siyasetten dışlanmaları temelde, modern toplumların toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı özel alan/kamusal alan bölünmesiyle ilişkilidir. Gündelik yaşamın özel ve kamusal alanlara ayrılmasının ve kamusal alanın erkeklerin, özel alanın ise kadınların sorumluluğunda görülmesinin modern toplumların kurucu bir ilkesi olduğu genellikle kabul edilmektedir. Kamusal ve özel alan dikotomisi, modern dönemdeki biçimiyle köklü bir farklılaşma olsa da, aslında politik düşüncenin ortaya çıktığı ve demokrasi kavramsallaştırmalarının yapıldığı antik dönemden itibaren kurulmuştur.

Antik Yunan kentinde özel alan/kamusal alan ikiliği, politikanın kamusal dünyası ve hanenin özel dünyası olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim ve yeniden üretim özel alanı; politika ve kamusal alan ise kamusal alanı temsil etmektedir. Kamusal alan (Polis); özgürlüğün, kendi kaderini belirlemenin, dünyayı dönüştürmenin, kamusal etkinliğin, insanın özne oluşunun alanı iken özel alan (Oikos), zorunluluğun, belirlenmişliğin ve yoksun kılınmanın alanıdır. Oikosda maddi üretim ve insanların yeniden üretimi köleler ve kadınlar tarafından sürdürülmüştür (Acar-Savran, 2002). Bu toplumsal kesimler, kamu alanına katılım için uygun bulunmayan toplumsal konumları nedeniyle dışlanmışlar; kamusal alan da ancak bu dışlama sayesinde kurulabilmiştir (Özkazanç, 2009).

Kamusal ve özel alan ayrımı, en keskin hatlarıyla ve antik dönemden farklılıklarıyla liberalizmin doğuşuyla birlikte var olmaya başlamıştır. Özel/kamusal alan dikotomisinin antik dönemdeki biçimiyle modern biçimi arasında köklü bir farklılık, hatta bir tersyüz olma vardır. 17. yüzyıldan itibaren siyasal süreçlerin ve hukuksal düzenlemelerin uygun alanı olarak görülen kamusal alan ile bu süreçlerin dışında tutulan özel alan bütünüyle birbirlerinden farklı olarak gelişmiştir (Berktaş, 2003). Mutlak siyasal iktidarın sınırlandırılmasını savunan liberal toplumsal sözleşmeler, kadınları kamusal alanda hakları olan kişiler olarak görmemişlerdir. Toplumsal sözleşme kuramlarını, Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme (1993) adlı eserinde feminist bir irdelemeyle ele alan Pateman'a göre kadınlar, liberal kuramcılar tarafından yurttaş olarak kabul edilmemişlerdir ve hiçbir zaman toplumsal sözleşmenin tarafı olamamışlardır. Toplumsal sözleşme, sivil toplumu ataerkil bir düzen olarak ele alan bir kardeşlik anlaşmasıdır ve bu anlaşma erkek kardeşler arasında hiyerarşiye dayalı örtük bir "cinsel sözleşme" temelinde yapılmıştır (Pateman, 1993).

Kadınların siyasette katılım ve temsil sorunları da yurttaşlık tanımlamalarına dahil olamamalarıyla ya da erkeklerle aynı biçimde yurttaş olamamalarıyla yakından ilişkilidir. Geleneksel siyaset kuramcılarının göre yurttaşlık, evrensel ve soyut bir kavramdır. Kadınların bu soyut bireyler kategorisine dâhil olmaları da daima sorunlu olmuştur (Acar-Savran, 2002). Feminist teorisyenler bu noktada öncelikle birey

niteliksel verilerin kullanılmasına vurgu yapmaktadır ve buna koşut olarak araştırmada feminist yaklaşım bağlamında niteliksel yöntem tercih edilmiştir. Araştırmada örnekleme tekniği olarak amaçsal örneklem kullanılmıştır. Bu teknikte örneklem, araştırma amacına dayanan ve belli bir kriter ya da özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşur. Bu kapsamda, saha çalışması döneminde (2009-2011) TBMM'de sandalyesi olan AKP, CHP ve MHP kadın kolları üyesi, Büyükşehir ve ilçe belediyeleri meclis üyesi, il genel meclisi üyesi, kent konseyi kadın meclisi üyesi ve muhtar olan toplam 80 kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sayılan gruplar içinden görüşülen kadınlar, siyasete aktif katılımın nasıl gerçekleştiğine ilişkin deneyim sahibi oldukları ve yaşantılarından siyasette kadın temsiline ilişkin bilgi oluşturulabileceği için seçilmişlerdir.

kategorisinin evrensel ve soyut -dolayısıyla cinsiyet üstü- olduğu iddialarını sorgulamışlardır.⁸ Feminist siyaset felsefecisi Young'a göre evrensel yurttaşlık ideali iki anlam taşımaktadır: Evrensellik, yurttaşların nasıl farklılaştıklarının aksine hangi noktalarda ortaklaştıklarını tanımlar ve yasaların, kuralların kişi ve grup farklılıkları gözetilmeksizin herkese aynı biçimde uygulanmasını gerektirir (Young, 1998). Bu noktada yurttaşlık, temelde kamusal alandaki ilişkileri düzenleyen fakat aynı zamanda bireyleri farklılıklarından soyutlayan, sınıf farklılıklarını ve daha uzlaşmaz olabilen cinsiyet farklarını görünmez kılan, eril nitelik taşıyan bir kategoridir (Phillips, 2005; Berktaç, 2003). Dolayısıyla kadınlar, yurttaş kategorisine dâhil olmaya çalıştıklarında özel alandaki farklılıkları, anne ve eş kimlikleri karşılarında bir engel olarak durur ve yurttaş olduklarında bile erkeklerle aynı biçimde yurttaş olamazlar, modern biçimiyle özel/kamusal alan bölünmesinin en önemli özgülüğü de budur (Acar-Savran, 2002).

Öte yandan, yine bu dönemde, Atina demokrasisindeki dışlayıcılığa, yeni bir ölçüt daha eklenmiştir: mülkiyet. Klasik liberal düşünürler, yurttaşlık tanımında mülkiyet boyutunun önemini vurgulamaktadırlar. Bu dönemde yönetimlerin meşrulaştırıcısı bireyler, mülkiyet sahibi erkeklerden oluşmaktadır. Kadınlar, çocuklar, hizmetçiler, deliler, mülkiyet sahibi erkeğin altında sınıflanan tüm insanlar birey kavramından dışlanmaktadır (Phillips, 1995: 39). 19. Yüzyılda, temel yurttaşlık hakkı kabul edilen oy verme hakkını sınırlayan beş temel ölçüt de bu dışlamayı netleştirmektedir: “Geleneksel tabaka ölçütü (tanınan tabakaların erkeklerine oy hakkı), rejime censitaire (servet sahibi olan ve vergi veren erkeklere oy); regime capacitaire (okur-yazar ve eğitilmiş olanlara oy); aile reisliği ölçütü (asgari büyüklükte ya da kirada oturan aile reislerine oy); ve ikamet ölçütü (belirli bir yerde belirli bir süre ikamet edenlere oy)” (Akt. Özkazanç, 2009). Aslında anlaşılmaktadır ki yurttaşlık, her zaman bir tür imtiyaz sahibi olma anlamını taşımaktadır ve bu imtiyazlara mülk sahibi (ve tarihsel süreç bağlamında beyaz) erkekler en başından beri sahiptir.

Klasik yurttaşlık tanımlamalarında önemli bir boyut da bedendir. Feminist eleştiri, birey kategorisinin evrenselliğinin bedenden soyutlandığı sürece mümkün olabileceğini öne sürmektedir (Çakır, 2001). Ancak bu durum, çok mümkün görünmemektedir. Örneğin kadınlar, bu evrenselliği kullanıp oy hakkı istediklerinde yurttaşlık, askerlik ve erkeklik arasında sıkı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Kadınlara oy hakkı tanınmasına karşı çıkanlar, kadınların fiziki güce sahip olmadıklarını, askerlik yapmayı ve şiddet uygulamayı başaramayacaklarını, bunu kendilerinin de istemediklerini öne sürmüşlerdir. Bu nedenle de kadınların yurttaş olmalarının devleti yok edecek kadar güçsüzleştireceğini iddia etmişlerdir (Pateman, 1993). Bu bakış açısında yurttaşlık, geleneksel olarak milli savunma için silahlı mücadelede yer almayla da bağlantılandırılmakta ve bu yetenek erkeklikle uyuşturulmakta, kadınlık ise zayıflık ve erkek korumasına muhtaçlık olarak düşünülmemektedir (Akt. Yuval-Davis, 2007).⁹

Görüldüğü gibi liberal kuram, yalnızca bir cinsiyet ayrımı söylemi değil, pratiği de yaratmıştır. Modern toplumlarda, kadınların kamusal var oluşlarıyla erkeklerinki arasında belirgin ve süregiden bir asimetri mevcuttur. Bu asimetri, kadınların eğitime ve ücretli işgücüne katılım biçimlerinde de, siyasete katılımlarında da görülmektedir (Acar-Savran, 2002).

3. ERİL SİYASETTE KADINLARIN KATILIM VE TEMSİLİ

Siyasete ve siyasal faaliyetlere katılma, farklı düzey ve biçimlerde olabilmektedir: Oy vermek, baskı grupları yoluyla siyasal mekanizmayı etkilemeye çalışmak, siyasi partilerde aktif rol almak ve karar alma

⁸ Üstel'e göre, evrensel ve soyut yurttaşlık idealinin sorunlu yapısı feminist çözümlemeye konu olarak siyaset felsefesinin temel kavram ve yaklaşımları, feminist bir okumayla, yapıbozumuna uğramıştır (Üstel, 1999).

⁹ Kişinin kendi ülkesini savunması ve gerektiğinde ölmesi en önemli yurttaşlık ödevi olarak görülmektedir. Bu noktada tarihsel süreç içinde Türkiye dahil çeşitli coğrafyalarda kadınlar eşit yurttaşlık hakkı için orduda yer almak üzere de mücadele etmişlerdir. Ancak savaşmanın bir yurttaşlık yükümlülüğü olup olmadığı tartışmalı bir durumdur ve feminist eleştirisinin, kadınların güç ve şiddet kullanımı için güçlendirilmesi gibi konuları çevrimine alması beklenmemelidir.

mekanizmalarına aday olarak temsil görevini üstlenmek gibi edimler birer siyasal katılma biçimidir. Bu siyasal katılma biçimleri “bireysel siyasal katılım” ve “toplumsal siyasal katılım” olarak iki grupta toplanmaktadır. Bireysel siyasal katılım, yurttaşlık görevleri arasında sayılan ve yalnız olarak yapılabilen katılım türüdür. Bu katılımın en belirgin örneği oy verme davranışıdır. Toplumsal siyasal katılım ise insan ilişkileri, grup davranışı ve sosyal faaliyetler içinde olmayı gerektirir. Örneğin bir siyasi partiye üye olmak, toplumsal siyasal katılım biçimidir. Siyasi temsil ise, toplumsal siyasal katılımın bir boyutudur. Bu katılım biçimi, siyasi karar alma mekanizmalarına seçilerek yurttaşların çıkarları doğrultusunda onları temsil etmeyi üstlenen temsilciler aracılığıyla gerçekleşir (Ayata-Güneş, 1990).

Siyasal yaşama katılım, demokrasinin temel unsuru olan toplum ile yönetim arasındaki bağın niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Toplum ile yönetim arasındaki ilişkinin demokratik olabilmesi için yurttaşların siyasal katılım yoluyla yönetimi etkileyebilmesi gerekli koşullardan biridir. Yurttaşların siyasal yaşama katılımına ilişkin ön plana çıkan iki temel kuramdan söz edilebilir: seçkinci katılım ve demokratik katılım (Talış, 1996). Bu iki kuram arasında yurttaşların siyasal katılım biçimleri ve düzeyleri ile ilgili belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

Seçkinci kuramda temel katılım davranışı oy verme olarak sınırlandırılmıştır. Toplumun siyasal katılım konusunda edilgen olduğu bu kuramda, yurttaşlar devlet politikalarını belirleyecek ve uygulayacak olanları seçmekle siyasal katılımlarını gerçekleştirmiş olur. Demokratik katılım ise tüm yurttaşların toplumsal ve siyasal yaşamın her alanına sürekli ve aktif katılımını savunmaktadır (Talış, 1996). Bu katılım modeli, demokrasinin işlerliğinin de bu biçimde gerçekleşebileceği üzerinde durmaktadır (Kadıoğlu, 2008).

Erkek bilgi ve deneyimlerine dayalı klasik siyaset teorisinin tanımladığı katılım türlerinde toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ön plana çıkmaktadır. Bireysel siyasal katılım olarak tanımlanan ilk katılma biçimiyle ilgili; oy vermenin birçok kadın açısından gerçekten bireysel olup olmadığı, hanedeki erkeklerce oylarının yönünün belirlenip belirlenmediği gibi sorular akla gelmektedir. Toplumsal siyasal katılım ise kadınlar açısından cinsiyetçi örüntülerin en çok hissedildiği alanlardan biridir (Ayata-Güneş, 1998). Kadınlar, özellikle aktif olarak kurumsal siyasete katılımında daha fazla sorun yaşamaktadırlar. Türkiye’de ve diğer birçok ülkede siyasal katılım ve temsil ilişkilerinde toplumsal cinsiyet olgusu, kadınların her düzeyde siyasetten dışlanarak eksik temsiline neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri; eril tahakkümün belirlediği, cinsiyet ayrımcılığına dayanan ve ayrımcılığı yeniden üreten, bu bağlamda toplumsal alanı kamusal ve özel alan olarak kurgulayıp erkeğe kamusal alanı, kadına ise özel alanı uygun gören bir yaklaşıma dayalıdır.

Siyasal yaşama ilişkin katılım kuramlarına Türkiye açısından bakıldığında siyasal katılımın seçkinci kuram temelinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye’de seçkinci ve paternalist bir siyasi kültür hâkimdir (Talış, 1996; Çitçi, 1999; Kurtoğlu, 2004). Toplumda egemen olan seçkinci ve paternalist siyasi kültür, siyaseti en erkeksi uğraşlardan birisi ve erkek dünyası olarak şekillendirmekte, kadınları bu dünyadan dışlayarak siyasal temsili olumsuz olarak etkilemektedir. Kadınlar, erkeklerle karşılaştırıldığında siyasi seçkinlikten yoksundur. Diğer yandan siyasi partilerin patronaj temeline dayalı siyaset anlayışları kadınların siyaset içinde örgütlü mücadele verebilmelerini güçleştirmekte, kadınların yalnızca seçmen olarak siyasete katılmalarına yol açmaktadır. Siyasetteki bu eril hâkimiyet nedeniyle kadınlar, siyasetin öznesi değil nesnesi olma işlevini sürdürmektedirler ve bu anlamda kadınlara ilişkin bir kısır döngü siyasal düzlemde somut bir biçimde gözlenmektedir (Çitçi, 1999).

“Erkekler, hem sayı hem güç olarak politikada egemen oldukları için politikanın kuralları onlar tarafından belirlenmektedir; bu normlar erkeklerin yaşama tarzına ve erkekler arası ilişkiler örüntüsüne uygun olduğu için kadınları içeri almamakta, hatta dışlamaktadır” (Tekeli, 1991: 121).

Türkiye’de siyasal katılım pratiğinin tarihsel seyrine bakıldığında cumhuriyet öncesi siyasal katılımı, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-i Esasi’nin, egemenliğin topluma geçmesi amacıyla atılmış önemli “demokratik” adımlar olarak kabul edildiği görülmektedir (Yaraman, 2001). Özellikle II. Meşrutiyet döneminde siyasal katılım yönünde en belirgin adım atılmış, padişahın yetkileri sınırlandırılırken halkın egemenliği önem kazanmaya başlamış ve halkın temsilcilerine dayanan bir temsil mekanizması var olmuştur. Bu dönemde birden fazla partinin katıldığı birçok seçim de yapılmıştır (Çaha vd., 2002: 104). Ne var ki bu dönemde demokrasinin temel dayanak noktalarından biri olan siyasi eşitliğin tartışmaya bile açılmamış olduğu, oy hakkının 1877’de emlak sahibi erkeklere, 1908’de belli bir miktarda vergi veren erkeklere tanındığı görülmektedir. 1923’te bu ekonomik sınırlamalar ortadan kaldırılmış; ancak oy hakkı yalnızca erkeklere tanınmaya devam etmiştir (Yaraman, 1999).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, kadınların, 1930’da yerel seçimlerde oy kullanma hakkını, 1934’de seçme ve seçilme hakkını elde edebildikleri görülmektedir. Çok partili yaşama geçiş sürecine gelindiğinde kadınlar açısından demokratik sayılabilecek bir siyasal katılım söz etmek olanaklı değildir. 1950 sonrasında ise, ulusal mecliste kadın temsilinin azalmasının yanı sıra, kadınların siyasal katılım ve temsili açısından önemli sayılabilecek iki durum dikkat çekicidir (Güneş-Ayata, 1998): İlki, meclisteki kadınların davranışlarındaki değişimlerdir. Bu noktada, kadın temsilciler sayısal olarak azalmakla ve kendilerini kadınların temsilcileri olarak görmemekle birlikte, mecliste daha aktif rol oynamışlardır (Arat, 1998: 265). İkincisi, siyasi temsil olmasa da siyasi katılım anlamında kadınların sayısındaki artıştır. Bu dönemde siyasi partilerin 1960 sonrasında kurulan kadın kolları örgütlenmeleri, büyükşehirlerde kadınların siyasete olan ilgisini artırmıştır (Güneş-Ayata, 1998). Kadın kolları, özellikle 1970’lerde siyasette etkinliğini artırmıştır. Ancak, kadınları, siyasetin içinde “bilen özneler” olarak değil, “yardımcı” birtakım faaliyetlerde yer almak üzere örgütleyen kadın kolları açısından bu durum büyük bir handikap yaratmıştır. Kadın kolları, kadınların siyasette üst kademelere çıkma ve temsilci olmaları noktasında partiyi etkileme gücüne sahip olamamıştır.

Bu dönemde genel olarak geleneksel kadın kamusalılığı olarak adlandırılabilir yurttaşlık modeli nedeniyle kadınlar, siyasette özne olarak konumlanamamışlardır. Kadınların siyasal katılım ve temsilleri bağlamında devralınan bu miras, kadınları birey ve özne olarak değil, “aile” içinde ve “aile birliğinin devamına” yönelik rolleri üzerinden tanımlayan sonraki siyasal iktidarların retorik ve uygulamalarıyla da sürdürülmektedir. Sancar-Üşür, cumhuriyet döneminin yaratmaya çalıştığı kadın modelini ve bu mirasın günümüze yansımalarını şu şekilde açıklamaktadır:

“(…) Bu modele göre kadınların esas işi anne ve eş olarak aileyi sürdürmektir; bu nedenle Türk kadını’nın kamusal görünürlüğü sınırlı, icazetli ve asimetriktir. Kamusal alanlara modernliğin gereği olarak kabul edilen kadınların, bir yandan erkek egemen yapılar ve örgütler içinde bir anne ve eş gibi uyumlu, sessiz ve sadık olmaları beklenmiş, diğer yandan, lideri, ideolojiyi, partiyi de büyük sadakatle savunacak bir ‘yoldaşlık’ beklentisi buna eşlik etmiştir. Kadın hakları mücadelesinin bağımsız ve özgürlükçü içeriğinin sonunu getiren bu dönüşümler siyasal partilerin örgütlenme anlayışlarına, kadın kolları yönetimlerine ve parti ideolojilerine de yansyarak devam etmiştir. Bu modele göre kadınlar, siyasal partiler içinde sadece yardımcı ve ikincil rollerde, cinsiyetçi içerikle şekillendirilmiş konumlara ulaşabilirler. Bu anlayış nedeniyle hiç bir zaman siyasal parti yönetimlerinde kadınlar söz sahibi olamamışlardır; önemli kadın politikacılar yetişmemiş ve kadın-erkek eşitliği siyasal alanda kendine politik destek bulamamıştır” (Sancar-Üşür, 2008: 219).

Var olan bu sistem içinde toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin giderilmesi ile ilgili politikalar ise ancak siyasal karar alma organlarında üretilebilir. Fakat kısır bir döngü içinde kadınların bu süreçlerde yer alamaması eşitsizliklerin çözümsüzlüğüne ve devamına; devam eden eşitsizlikler ise kadınların eksik

temsiline yapılaşmasına (Sancar-Üşür, 2000) ve bir “yokluk sendromu”na (Tekeli, 1991) dönüşmesine yol açmaktadır.

4. “YOKLUK SENDROMU”NUN NEDENLERİ

Mevcut sistemde, kadınların ulusal ve yerel düzeyde siyasal katılım ve temsillerini engelleyen ve temelde erkek egemen yapının sonuçlarıyla ilişkili birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri, toplumsal (sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel) engeller ve politik engeller olmak üzere iki grup içinde toplamak mümkündür. Bu bölümde, sayılan engellerin nasıl işlediğine ve kadınların politika deneyimlerini nasıl etkilediğine odaklanılmaktadır.

4.1. Toplumsal Engeller

Kadınların politikaya katılımlarının önündeki toplumsal engeller; cinsiyet ideolojisi, kültürel örüntüler ve cinsiyet rolleri ile kadınlarda özgüven eksikliği ve kadınların politikayı ‘kirlili bir oyun’ olarak algılaması biçiminde sıralanabilir (Shvedova, 2005).

Dünyanın birçok ülkesinde toplumsal ve kültürel stereotipler, kadınların politikaya katılımlarını engellemektedir. Kadınların siyasete katılımlarında engel olarak ortaya çıkan sosyo-kültürel engellerden ilki toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. “Doğallaştırılan” ve dolayısıyla sorgulama dışı bırakılan cinsiyet ayrımı ve bu ayırdan doğan roller, eril tahakkümün kurulmasında ve yeniden üretilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Erkek ve kadın, birbirinin karşıtı olarak kurulmuştur ve bu karşıtlık toplumsal her alanda kendisini göstermektedir. Cinsiyet ayrımı, toplumsallaşma ve eğitim sürecinde erken yaşlardan itibaren kişilerin habitus¹⁰larına yerleşerek devam etmekte ve toplumsal işbölümünün sürdürülmesi sonucu gündelik yaşamda yeniden üretilmektedir (Bourdieu, 2001). Kadınların yaptıkları işler aile içinde diğer bir ifadeyle özel yaşam alanında, dolayısıyla kamusal alanı ilgilendirmeyen, ‘apolitik’ bir dünyaya ait olarak tanımlanmaktadır. Çünkü kadınlarla özdeşleştirilen doğaya ve özel alana yakınlık, duygusallık, öznellik, tikellik, irrasyonellik ve yardımseverlik gibi özellikler toplumsal bellekte şekillenen siyaset ve iktidar kavramlarıyla bağdaşmamaktadır. Bourdieu’nun, ‘simgesel makine’ metaforu¹¹ da, özel alan ve kamusal alan bölünmesinin ve bu bölünmenin yarattığı karşıtlıkların toplumsal kabulünün yaygınlığına işaret etmektedir (2001). Bu kabul, kadınlar açısından da geçerlidir ve erkek egemen düzen kadınlar tarafından içselleştirilmektedir. Siyasetin, ailesindeki “rolü” nedeniyle önceliği olmadığını söyleyen bir kadın siyasetçinin anlatısı bu durumla doğrudan ilişkilidir:

“Erkeklerle kadınların öncelikleri çok farklı. Şimdi sorarsanız siyaset yapan erkeğe önceliğiniz nedir diye, der ki siyaset, ikinci iş hayatı der, üçüncü aile der. Kadınlara sorduğunuz zaman ilk ne der, aile, ikinci iş der, üçüncü siyaset der. Yani bu kadın olmanın bir şeyi, sonucu. Şimdi bana sorsanız hangisi önce gelir, tabi ki ailem. Yani hiçbir şeye değişmem, siyasete miyasete.(...) (Bunun sebebi ne sizce?) Kadınsallık, içgüdüsel bir şey yani bence, annelik (...)” (E., 41, Avukat, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014)

Erkeklerin var oldukları alan ve yaptıkları işler kamusaldır ve siyasal alan bu ortamdaki beslenmektedir. Bu cinsiyete dayalı işbölümü, kadınların toplumsal yaşam alanlarını ve deneyimlerini aile ve yakın çevresiyle sınırlamaktadır. Bu durum, kadınları, özel alana ait sorunların politika dışı olduğuyla ilgili toplumdaki yaygın inanç karşısında “savunmasız, deneyimsiz ve dilsiz” bırakmaktadır (Sancar-Üşür, 2000). Bu işbölümünün ve dolayısıyla siyasetin ‘erkek işi’ olarak toplum tarafından içselleştirilmesi,

¹⁰ ‘İçselleştirilmiş yakınlıklar’ olarak çevrilebilecek habitus kavramı, “bireylerin toplumsal alanda konumlanışlarını anlatan ve bu konumlanışların toplumsal pratiği doğurduğunu söyleyen bir kavramdır” (Sancar, 2009: 193).

¹¹ Bourdieu, toplumsal düzeni, eril tahakkümün üzerine kurulu olduğu zemini kabullenme ve sürekli onaylama yönünde çalışan büyük bir ‘simgesel makineye’ benzetmektedir (2001).

kadınların siyasal süreçlerden dışlanmasını doğallaştırmaktadır. Kadınların geleneksel cinsiyet rolleriyle siyasetin bağdaşmayacağı algısı, kadınların aileleri ve yakın çevreleri tarafından da engellenmelerine neden olmaktadır. Bu engelleri aşmak için çoğu kadının bir hayli mücadele vermesi gerekmektedir. Siyasetin içindeki kadınların deneyimleri de bu doğrultudadır:

“(...) Ya şimdi desteklendim desem yalan olur. Benim eşim biraz rahatına düşkün. Evde işler aksamasın, her gün ütüsü yapılsın, yemeği önüne gelsin ister. Ben birkaç kez partiye gidip geldim, seminerlerine filan, e yemek yapamadım tabi, eve bir gittim ki baba-oğul aç aç oturmuşlar beni bekliyorlar. Yani kalkıp bir yumurta kıramamışlar. O zaman işte epey söylenmişti. Sonra bu parti işine ciddi ciddi karar verince konuştum, istiyorum dedim, yüzü düştü tabii, sinirlendi falan. Ben de o an çok üstelemedim. Sonra epey bir anlattım, yılmadım (gülüyor) (...) Epey bir uğraştım yani anlayacağınız.” (N., 36, Ev Kadını, Kocaeli, Parti Kadın Kolları Üyesi)

“(...) Kadın kollarında çalışmam için teklif geldiğinde eşime anlattım, ilk başlarda çok sıcak bakmadı. (Neden çok sıcak bakmadı?) Yani işte evdeki işler, yemek falan kim yapacak diye daha çok. Ben sonra sürekli anlattım işte, istediğimi söyledim. Oradaki kadınlar nasıl yapıyorsa ben de öyle yaparım, eve de yetişirim dedim, pazarlık yaptım yani. Sonra artık o da evi aksatmamam koşuluyla izin verdi.” (E., 55, Emekli, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014)

Öte yandan, ‘erkek işi’ olarak görülen politika, birçok kadın tarafından “kirli bir oyun” biçiminde algılanmaktadır. Aslında bu algı, birçok toplumda yaygındır ve çoğu zaman bir gerçeklik payı vardır. Bu durum, kadınların, politikanın bu yozlaşmış yapısının kendilerine uygun olmayacağını düşünmelerine ve politikaya katılımında kendilerine olan güvenlerinin sarsılmasına neden olmaktadır. Kadınlardaki özgüven eksikliği, başlı başına, politik katılımlarını etkileyen bir durumdur ve bu noktada kadınların politikadaki eksik temsiline önemli nedenlerinden biridir. Kadınlar, güven duygusu ve kararlılıkla politik süreçlerde daha iyi konumlara ulaşabilirler (Shvedova, 2005); ancak daha önce de bahsedildiği üzere, kadınlar, politikayı yabancı bir alan olarak görmek üzere toplumsallaştırılmışlardır (Phillips, 1995). Bu durum, politikaya girseler dahi, kadınların erkeklerin liderlikleri altında hareket etmelerine, kendilerine verilen işleri yapmalarına ve kendilerini siyasetin öznesi olarak konumlandıramamalarına yol açmaktadır. Erkek egemen partilerden birinin kadın kolları içinde siyaseti deneyimleyen bir kadının anlatısı, partinin lokomotif olmalarına rağmen geride durmalarının “normal” olduğuna ilişkindir:

“Kadın kolları olarak biz işin mutfağındayız. Kendimiz için yapmıyoruz, hani bir yerlere gelem diye yapmıyoruz. Halka hizmet, mutlu olmaları için yani, dualarını alalım yeter. (...) Seçim zamanlarında çok çalışırız biz. Hele bu seçimlerde (2009 seçimlerinde) tüm gün çalıştık, yorulduk; ama yani güzeldi. Bir sürü insan tanıdık, bir deneyim oldu.” (H., 37, Ev Kadını, Kocaeli, Parti Kadın Kolları Üyesi)

Kadınların toplumdaki sosyal ve ekonomik konumları da, siyasete katılımlarını doğrudan etkilemektedir. Erkekler için siyasete katılımın belirgin şartları yokken, bir kadının siyasete katılımı, özellikle de temsilci olması birçok koşula bağlanmıştır. Erkek egemen yapılanma içinde bir kadının siyaset yapabilmesi için her zaman erkeklerden daha yetenekli, daha iyi eğitim görmüş ve özel becerilere sahip olması gerekmektedir. Çünkü bir yandan, siyaset erkek işi olarak görülmekte ve belli özelliklere sahip olmayan kadınların bu işten anlamayacakları varsayılmaktadır, diğer yandan aday gösterilen kadınların ‘vitrin’e yakışması, partinin ‘vizyonunu’ en iyi şekilde temsil etmesi beklenmektedir.

Eril siyaset anlayışının gerektirdiği diğer bir durum da geniş ilişki ağlarına ve “çevreye” sahip olmaktır. Bu bağlamda sosyal ilişkilerin kurulması ve genişletilmesi, kurumsal siyasette var olmanın

berlirleyici bir noktasını oluşturmaktadır. Sosyal sermaye¹² kavramıyla da ilişkilendirilen bu durum, Bourdieu'ya göre bir yandan ilişki ağlarının genişlemesine ve harekete geçirilebilmesine, bir yandan da kişinin ekonomik, kültürel ve simgesel sermayesinin kapsamına bağlıdır (Field, 2006). Ekonomik ve kültürel sermayenin toplumsal dağılımındaki eşitsizlik, sosyal sermaye açısından özellikle kadınlar için eşitsizlikleri güçlendiren bir durum yaratmaktadır. Kadınların, eril politikanın gerektirdiği bu sosyal ağlara sahip olması ve sürdürmesi çok mümkün olamamaktadır.

“Siyasette kadınların yer alabilmesi için her şeyinin hakikaten dört dörtlük olması gerekiyor; eğitimin, ailen, duruşun. (...) Ama bir erkek için hepsi gerekli değil. Seviliyorsa, işte eğitilmiş olmayabilir; çevresi varsa, eğitilmişse çok sevilirse de olabilir gibi böyle kriterler var. Bizde hepsinin dört dörtlük olması gerekiyor. Bütün partiler için de aynı geçerli, kesinlikle böyle bu.” (P., 44, Ekonomist, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014)

“(...) Yani erkeklerin hepsi üniversite mezunu değil mesela. (...) mesela derneklere önem veriliyor, işte ailelere önem veriliyor, kaç tane seçmeni var, kaç kişiyi etkiler, bu saygındır filan şeklinde kriterlere dikkat ediliyor. Öyle eğitime falan bakılmıyor erkekler için; ama kadınlarda bakılıyor. Çünkü yani kadının öyle çok çevresi falan olmuyor genelde.” (O. 41, Mali Müşavir, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014)

Bu durumda kadınların siyasal katılımları; yoksulluk, eğitim olanaklarından yararlanamama, gerekli bilgilere erişimin kısıtlılığı gibi nedenlerle sınırlanmaktadır. Yoksulluğun ve işsizliğin feminizasyonu¹³, kadınların politika için gerekli olan mali kaynaklara sahip olamaması anlamına gelmektedir. Dünya genelinde, kadınların eğitim olanaklarından yararlanma olanakları da erkeklere oranla çok düşüktür.¹⁴

4.2. Politik Engeller

Kadınların ulusal ve yerel politikaya katılımının önündeki politik engeller çoğunlukla; politikanın eril yapısı, siyasi partilerin kadınları dışlayan yapısı ve seçim sisteminin yapısından kaynaklanmaktadır.

Politikanın eril yapısı, kadınların siyasete katılımlarını sınırlandıran başlıca engellerden biridir. Politika, kuralları erkekler tarafından belirlenen ve bu özelliği nedeniyle kadınları dışlayan eril bir alandır. Politik yaşam, erkek norm ve değerlerine, hatta çoğu durumda erkeklerin yaşam biçimlerine göre düzenlenmektedir (Shvedova, 2005). Toplumsal cinsiyet rolleri, erkekleri, ‘para kazanma, güçlü olma ve rekabet etme’ gibi eylem ve değerlere yöneltmektedir ve erkekler, bu değerlerle siyaset alanını şekillendirmektedirler (Sancar-Üşür, 2000). Siyaset genellikle, işbirliği ve konsensüse varma olarak değil, ‘kazananlar ve kaybedenler’ düşüncesine dayalı rekabet ve çatışma olarak kavramsallaştırılmaktadır (Shvedova, 2005). Siyaset, herkesin kazandığı bir oyun değildir ve yardım, özveri, anlayış gibi değerler yerine iktidar, güç, boyun eğdirme erkek egemen siyasetin baskın değerleridir. Bu değerler, toplumsal cinsiyet rollerinin, ‘hayatı boyunca kendisinden çok çocuklarını ve ailesini’ düşünmeye, ‘kendinden başka insanların gereksinmelerine duyarlı olma’ya yönlendiren kadınlara yabancı gelmektedir (Sancar-Üşür, 2000). Bu durum, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de geçerlidir ve siyasal yaşamın kuralları ve başarılı olmanın koşulları, erkek norm ve değerlerine göre biçimlendirilmiştir. Kadınlar, bu

¹² Sosyal sermaye kavramının anaakım literatürde birbirinden farklı tanımlamaları vardır. Buradaki sermaye kavramı daha çok, kişilerin sahip olduğu sosyal ilişki ağlarını kendi çıkarlarını gerçekleştirmek üzere kullanmalarına, bireyselleştirilmiş bir toplumsallığa gönderme yapar ve klasik tanımlamalar sosyal sermayeyi “iyi” bir durum olarak ele almaktan yanadır. Bourdieu ise (eleştirilecek noktaların varlığına rağmen) temel olarak, kavramın sınıfsal ayrıcalıkları yeniden üretmek toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdiğini savunmaktadır.

¹³ Birleşmiş Milletler verilerine göre dünyadaki yoksulların %70’ini kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca kadınlar, erkeklere oranla daha düşük ücretlerle çalışmaktadır, erkeklerle arasındaki ücret farklılığı %17’lerdedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: http://www.unifem.org/gender_issues/women_poverty_economics/.

¹⁴ Ayrıntılı veriler için bakınız: The Millenium Development Goals Report: http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20Summary%20web_english.pdf.

şekilde yapılandırılan bir arenada siyaset yapmayı ya bu nedenlerle reddetmekte ya da varlığını sürdürebilmek için eril siyaset yapma biçimini benimseyerek kabul etmektedirler. Bu durum, çok az sayıda kadının siyasette yer almasına neden olmaktadır.

Siyasi partilerin yapıları ve kadınları parti içinde nasıl konumlandığı da, kadınların siyasete katılımlarını doğrudan etkileyen bir unsurdur. Kadınlar, üyesi oldukları siyasi partilere kaynak sağlama ve partinin oylarını artırmak üzere seçim kampanyalarında yoğun bir biçimde çalışmaktadırlar (Minibaş, 1996). Ancak, dünya genelinde parti lideri olan kadınların oranı %11'dir (Shveoda, 2005). Türkiye'de ise toplam 96 siyasi partiden¹⁵, dokuzunun genel başkanı/eş başkanı kadındır. Türkiye'de kadınlar parti içinde genellikle, 'yan/yardımcı kuruluş' olarak yapılandırılan kadın kollarına yönlendirilmektedirler. Kadın kolları, kadınları siyasete hazırlamak ve kadınların sorunlarını siyasal alanda temsil etmek gibi sorumlulukları yerine getirmekten ziyade, mahalle toplantıları ve ev gezileriyle partinin propagandasını yapan; kermes, piknik gibi siyasi getirisi düşük ikincil faaliyetler yürüten bir yapıdadır. Yürüttüğü bu faaliyetler nedeniyle kadın kolları, parti içinde siyasi olmaktan çok sosyal yapıya sahip bir kuruluştur ve kadınları depolitize eden bir oyalama aracı konumundadır. Partinin seçim çalışmalarını neredeyse tek başına yürüten kadın kolları, seçimin gizli galipleri olmakta; fakat ulusal ve yerel meclislerde yer alamamaktadırlar (Tansi, 2004).

*“Kadın kolları bir kere böyle çok siyasette ağırlık verebilecek bir durumda değiller, yani bu fırsat yok elimizde (...). Karar mekanizması, söz hakkınız hiç yok, yardımcı eleman olarak çalışıyorsunuz. (...)Kadın kolları sıfır lira ile çalışır, cebinden para harcar. (...) Şu anda kadın kolları başkanlığı boş şu an birkaç yerde, ha seçime gidiyoruz, bir şekilde bir **atama** yapılması lazım. İşte bir şeyler yapılacak, parti bize yakın olsun diyor. Yani partinin bu şeyini eleştiriyoruz; ama çok da dillendiremiyoruz (...)*” (A., 60, Emekli, İstanbul, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014)

Öte yandan siyasi partiler, kadınları dışlayarak, genel ve yerel seçimlerde aday göstermemekte ya da seçilebilir sıralara yerleştirmemektedir. Adayların belirlenmesi sürecinde ön seçim gibi daha demokratik sayılan yöntemler uygulansa bile, nihai karar yine parti yöneticilerine aittir. Dolayısıyla, kadınların seçilmesi tamamen parti yönetimlerinin kadınları aday gösterme ve listelerde üst sıralara yerleştirme iradesine bağlı kalmaktadır.

“Aday az zaten kadınlarda. Olanların içinde de daha çok erkeklere ağırlık veriyorlar. Şu var şimdi kafada, her mecliste göstermelik de olsa kadın olmalı. Ondan sonra seçilecek yerde olmalı, hesap yapıyorlar işte, burası için üç tane kadın mesela, 250 bin nüfuslu bir yerde! O üç kişiyi seçilecek yerlere koyarlar. Anketler yapılır işte ne kadar oy alınacak, kaç kişi girebilir diye. İşte 20 kişi seçilecekse, bu 20'nin içine bizim kadın sokmamız lazım diyorlar. Ama o 20'nin altına yani mesela 37'ye kadar kadınları dolduruyorlar; ama şansları yok.” (E., Avukat, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi)

“Zaten en büyük eksikimiz o. Yerel seçimlerde gördük, genel seçimlerde de yine göreceğiz. Meclis üyesi sıralaması yapılmış ilk 9'a kadar, bir tane kadın yok. Çünkü dünyalarında öyle bir şey yok yani. Hayal bile etmiyorlar. Partiler erkek egemen sonuçta, erkekler kadınların ele geçirmesini istemiyorlar, iktidarlarını vermek istemiyorlar kısacası.” (E., 38, Mühendis, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi)

Dolayısıyla, partiler, seçim kampanyaları için sahip oldukları kaynakları, kadınlar için nadiren kullanmakta ve kadın adaylara yeterli mali destek sunmamaktadır. Siyasi partilerde seçim ve adaylık

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/documents/SPartiler30112016.pdf>.

süreci de kadınları dışlamaktadır; çünkü bu süreçte eril özellikler vurgulanmakta ve seçim kampanyaları için maddi kaynak sağlayabilmek ön plana çıkmaktadır. Bu özellikler de, çoğunlukla adayların seçiminde bir kriter haline gelmektedir. Siyaset, özellikle adaylık, masraf gerektiren bir süreçtir ve kadınlar genellikle bu uğraş için ayıracak maddi kaynaklara sahip değildir. Siyasetin maddi maliyeti içinde siyasal partilerin adaylık ücretini de eklemek gerekir. Partilerdeki bu bariz erkek egemenliği (ki tam bir ‘old boys club’ hali) kadınları adaylık ve seçim süreçlerinin dışına itmektedir (Shvedova, 2005).

Siyasetin maddi açıdan ciddi bir maliyeti olduğunu deneyimleyen kadınlar, bu nedenle de kadınların siyasetin dışına ya da kıyısına itildiğini düşünmektedirler:

“Paranız varsa siyasettesiniz, gücü para oluşturuyor, siyasette her şey para. E şimdi hangi kadını tanıyorsunuz ki elinde çok fazla sermayesi parası var ve toplumda söz sahibidir ve bunu da kalkıp siyasette de değerlendirecek? Sorun buradan kaynaklanıyor. Bizi ancak birileri önerecek ki, ha benim burada iş yapabileceğime inandıkları için bana direkt böyle bir teklif geldi, yoksa çok zor kadınların alması.” (S., 44, Emekli, Kocaeli, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014)

“Siyaset para ile yapılır. Şimdi bakın bir toplantıya gideceksiniz yol parası, bir yemeğe gideceksiniz yemek parası, davet vereceksiniz para, bütün bunlar para, her şey para. Siyaset para yani. Kadının elinde siyasette böylesine harçayacağı parası, kaynağı her zaman olmuyor. (...) Bir kadının seçim için yapacağı çalışmalar, ön araştırma vs. kocası tarafından gerekli görülürse yapılabiliyor. (...) Bunlar hep daha başlarken eşitsiz başlıyor” (İ., 61, Emekli, İstanbul, Belediye Meclisi Üyesi/2009-2014).

5. SİYASETİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Görüldüğü gibi, siyasetin erkek egemen yapılanışı, kadınları dışlayan ya da en iyi ihtimalle kıyısında tutan ve dolayısıyla deneyim ve gereksinimlerini görmezden gelen dışlayıcı bir katılım ve temsil modeli yaratmaktadır. Kadınların var olan politik yapı içinde kendilerine bir yer bulmaya çalışmaları her zaman sorunlu olmaktadır. Bu nedenle feminist teori ve hareket, erkek egemen anlayış ve siyaseti eleştirmekte, alternatif bir politika düşüncesi ve pratiği üzerinde durmaktadır. Bu noktada “kurulu iktidar yapısını, egemen norm ve değerleri sorgulamak/değiştirmek açısından bilinç oluşturma, tartışma gündemi ve norm belirleme, eylem ve yaygın katılım sağlama” (Çitçi, 1999) gibi işlevleriyle klasik siyaset üslubunu kökten değiştiren biçimde siyaset yaparak yol almıştır (Tekeli, 1989: 38). Feminist teori, kadın ve siyaset hakkındaki gerçeğin farklı olduğuna dikkat çekmekte, siyasal katılımın dar bir çerçevede -yalnızca üst düzey siyasete katılım olarak- düşünülmesine karşı çıkmaktadır. Siyasal katılımın sadece meclislerdeki etkinlikler olarak algılanması, siyaseti, erkek deneyimleri merkezli bir alan olarak biçimlendirmeye devam etmektedir. Siyaset bu şekilde algılandıkça ve siyasal katılım meclislerle sınırlandırıldıkça kadınların deneyimlerinin göz ardı edileceği feminist teorisyenlerce açığa çıkarılmıştır (Çakır, 2001).

Geleneksel siyaset teorilerinin siyasal katılımı dar bir çerçevede tanımlamalarının aksine, kadınların toplumsal siyasal yaşama katılma biçimleri çok yönlüdür. Feminist kuramın iktidarı yeniden kavramsallaştırmasından dolayı, siyasal katılım biçimleri de geniş bir yelpazede düşünülebilir. Feminist teorinin, özel alan ile kamusal alan arasında var olduğu kabul edilen ontolojik ayrıma esastan itiraz etmeleri üzerinden geliştirdikleri “*kişisel (özel) olan politiktir*” sloganı, “kamusal alana ilişkin geleneksel kavramların esaslı bir eleştirisini cisimlendirir. Feminizm, iktidar ilişkilerinin yaşamın bütün yönlerine sızmış olduğunu vurgulayarak, politik etkinliğin içinde yer aldığı çerçevenin genişlemesine katkıda bulunmuş ve ‘politik olan’ kavramını genişletmiştir” (Rodriguez, 1999). Bu bağlamda sivil inisiyatiflerde yer almak, kurumsal karar alma mekanizmalarında yer almak, siyasi partilere üye olmak gibi kurumsal siyasal katılımın yanı sıra gündelik temizliğe giden bir grup kadının dönüşümlü olarak birbirlerinin

çocuklarına bakması, kadınların gecekondü yıkımlarında ön saflarda yer almaları gibi kurumsal olmayan hareketler de toplumsal siyasal katılım içinde düşünülebilir. Siyaset ve katılım kavramlarını bu bağlam içinde yeniden düşünmek, kadınların alternatif bir politikanın öznelere olmalarını da beraberinde getirmektedir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Eril iktidara dayalı bir toplumsal yapılanma içinde kadınlara yüklenen roller, kadınların siyasal karar alma süreçlerine katılımları önünde önemli engeller oluşturmaktadır. Bu durum, kadınların siyasette eksik temsil edilmesine yol açtığı gibi, temsilci olma şansını yakalayan az sayıda kadının siyasette yer alma biçimlerini de olumsuz olarak etkilemekte, nitelikli bir kadın temsiliyi güçleştirmektedir. Çünkü, kadınlar zaten sayıca az oldukları formel siyaset içinde kısıtlanmakta, eril norm ve değerlere göre hareket etmek durumunda kalmaktadırlar. Politikayla ilgili oluşturulan bilgilerin eril yapısı, bu sorunların çözümsüz kalmasına ve yapılaşmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, siyasetin eril yapısı ve bu alanda üretilen eril bilgilerle kadınların politikaya katılım sorunlarının anlaşılması ve çözümü mümkün olmamaktadır. Kadınların bu alanlarda yaşadıkları deneyimler dikkate alınmayınca yaşanan sorunlar da görünmez kalmaktadır. Bu çalışma, bu gereksinimden yola çıkılarak gerçekleştirilmiş, kadınların politikaya katılımlarının önündeki engeller kadın deneyimleri ışığında betimlenmiştir. Kadınların deneyimleri göstermektedir ki, var olan sistem içinde politikaya katılım başta hane içi sorumluluklar olmak üzere, birçok toplumsal ve politik engel nedeniyle güçleşmektedir. Bu sisteme içkin, yapısal bir sorundur. Ancak var olan sistem içinde kadınların siyasette katılım ve temsil sorununun çözümüne yönelik politikaların da geliştirilmesi önemlidir. Bu noktada geliştirilmesi gereken politikalar şöyle özetlenebilir: Öncelikle, daha fazla kadının siyasete katılabilmesi için, kadınların sorumluluğunda görülen hanenin yeniden üretimini sağlayan işler toplumsallaştırılmalıdır. Bu kapsamda özellikle yeterli sayıda kreşin açılması önemlidir. Siyasal partiler, en az %30 oranında uygulanacak kadın kotasını dikkate alarak aday listelerini oluşturmalıdır. Kota uygulamasının meşru bir zemine kavuşturulması ve bir bağlayıcılık sağlaması için ilgili yasalarda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Partiler, aday belirlemede kullandıkları ölçütleri kadınlar lehine düzenlemeli ve kadınlardan adaylık ücreti talep etmemelidir. Parti kadın kollarının da ‘yan/yardımcı kuruluş’ statüsünden çıkarılması gerekmektedir. Apolitik ve sembolik olmayan nitelikli bir kadın temsili için ise, kadın siyasetçilerin kadınların özgül sorunlarını gündeme taşımaları ve bu bağlamda feminist hareketle ilişki içinde olmaları özellikle önemlidir.

Kaynakça

- 2014 Yerel Seçim Sonuçları (2014). <http://kadinkoalisyonu.org/2014-yerel-yonetim-secim-sonuclari/>. Erişim Tarihi: 20.10.2016.
- Acar-Savran, G. (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis*, 8, 255-306.
- Ayata-Güneş, A. (1990). Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı. Ş. Tekeli (drl.). *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın* içinde. İstanbul: İletişim Yay.
- Ayata-Güneş, A. (1998). Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset. A. Hacımiraçoğlu (drl.). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yay.
- Bourdieu, P. (2001). *Masculine Domination*. Cambridge: Polity Press.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası & Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. B. Ertür (çev.). İstanbul: Metis Yay.
- Çakır, S. (2001). Bir’in Nostaljisinden Kurtulmak, *Yerli Bir Feminizme Doğru*. A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe (drl.). İstanbul: Sel Yay.
- Çiççi, O. (1999). 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 23.215, 81-97.
- Field, J. (2006). *Sosyal Sermaye*. B. Bilgin ve B. Şen (çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kadioğlu, A. (2008). Vatandaşlık ve Siyasal Katılım. research.sabanciuniv.edu/9021/1/OzbudunArmaganKADIOGLU.doc, Erişim Tarihi: 08.04.2009.
- Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrlik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*. İstanbul: İletişim Yay.

- Milletvekili Seçimi Kanunu (1983), T.C. Resmi Gazete, 18076, 10 Haziran 1983.
- Minibaş, T. (1996). Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu. *Kadın Gerçeklikleri* içinde. N. Arat (drl). İstanbul: Say Yayınları, ss. 173-191.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64.1, 247-274.
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. A. Türker (çev.). İstanbul: Metis Yay.
- Rodriguez, L. (1999). Barrio Kadınları: Kentsel Hareket ile Feminist Hareket Arasında. Alkan, A. (çev.). *Kent Kooperatifçiliği*, 103.5, 10-23.
- Sancar-Üşür, S. (2000). Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği. *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset* içinde. İstanbul: TÜSİAD.
- Sancar-Üşür, S. (2008). Siyasal Katılım. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri* içinde. İstanbul: TÜSİAD ve KAGİDER, ss.217-299.
- Sancar-Üşür, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yay.
- Shvedova, N. (2005). Obstacles to Women’s Participation in Parliament. J. Ballington ve A. Karam (Ed.). *Women in Parliament: Beyond Numbers* içinde. Stockholm: IDEA.
- Talash, G. (1996). *Siyaset Çıkmazında Kadın*. Ankara: Ümit Yay.
- Tansi, D. (2004). Kadınların Siyasal Temsili ve Katılımı. *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma Sempozyum Bildiri Metinleri (3. Cilt)*. İstanbul.
- Tekeli, Ş. (1991). Kadınların Siyasetten Dışlanmışlıklarının 55 Yıllık Öyküsü. Arat, N. (Yay. Haz.). *Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit Hak-Eşit Katılım* içinde. İstanbul: Cem Yay.
- Türkiye Okulunu Bırakan Kızlar Kategorisinde AB Şampiyonu (2015). <http://t24.com.tr/haber/okulunu-yari-yolda-birakan-kizlar-kategorisinde-ab-sampiyonuyuz,291250>. Erişim Tarihi: 20.10.2016
- United Nations (2015). The Millenium Development Goals Report 2015, http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20Summary%20web_english.pdf. Erişim Tarihi: 28.11.2016.
- World Economic Forum (2015). Global Gender Gap Reports. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/economies/#economy=TUR>, Erişim: 13.10.2016.
- Yaraman, A. (1999). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili (1935–1999)*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (2016). Faaliyette Olan Siyasi Partiler. <http://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/documents/SPartiler30112016.pdf>. Erişim Tarihi: 02.12.2016.